

Americká filozofia umenia v Rusku

Bohdan Dziemidok – B. V. Orlov (Ed.):

Amerikanskaja filosofija iskusstva.

Delovaya kniga, Jekaterinburg 1997, 320 stran, náklad neuveden.

Premyslený a citlivý prístup, akým sa vyznačuje antológia textov amerických estetikov, ktorí úvodnými a vysvetľujúcimi komentármi doplnil významný poľský teoretik profesor **Bohdan Dziemidok**, umožňuje i nezasvätenému čitateľovi v priereze zachytiť a pochopiť vývoj severoamerickej estetiky v posledných štyroch desaťročiach druhej polovice 20. storočia. Ide o obdobie, ktoré je čitateľovi v post-komunistických štátoch pomerne málo známe, ale ktoré predstavuje celý rad východísk nesmierne dôležitých i pre dnešok. Skvelá znalosť oboch teoretických prostredí – amerického i ruského – umožnila profesorovi Dziemidokovi, aby s odstupom času a s adekvátnym kritickým zhodnotením vyčlenil najvplyvnejšie a originálne prístupy amerického myslenia daného obdobia. Sledoval pri tom niekoľko aspektov, z ktorých azda najdôležitejším je úsilie zmysluplne predstaviť skúsenosť amerických teoretikov nielen s tradičnými a novými oblasťami teoretického myslenia, ale najmä teoretickú skúsenosť, podmienenú intenzívnym pohybom v oblasti umeleckého myslenia a tvorby. Kniha sa pritom tematicky sústreďuje na autorov, ktorí bezprostredne súvisia s *filozofiou umenia*, respektíve s okruhom problémov, ktoré sa viažu priamo k nej.

Bohdan Dziemidok rozdelil antológiu do troch častí, v ktorých postupne predstavuje antiesencializmus, perceptualizmus a inštitucionálnu teóriu umenia.

V prvej časti sa zaoberá antiesencializmom, ktorý vychádza z reakcie na tradičnú filozofiu, analytickú estetiku (najmä „neskorého“ Wittgensteina) a moderné umelecké avangardy, pričom zjednocujúcim motívom je otázka, či je filozofická teória umenia možná, alebo či je nevyhnutná. Tej sa venujú najmä pripojené štúdie **Williamu E. Kennicku** a **Morrisu Weitzu**. Základným východiskom estetického antiesencializmu bola odpoveď na chybu esencializmu (*essential fallacy*), teda reakcia na predpoklad, že každý jav má „jednu“ podstatu, bez ktorej ho nemožno pochopiť – preto by svoju absolútnu podstatu malo mať aj umenie. V tomto duchu predstavuje otázka všeobecného pojmu umeleckého diela (dokumentovaná napríklad v štúdiu **Paula Ziffa**) takmer neriešiteľný problém, ktorý estetika antiesencializmu videla najmä v logickej nemožnosti takéhoto pojmu. Pokiaľ tento pojem skúmala v tradičných koncepciách, hodnotila ho buď ako príliš úzky, alebo ako príliš široký: tradičné koncepcie vychádzali z predpokladu, že ak má pojem „umelecké dielo“ platiť pre umelecké diela rozličných umení, potom musia mať spoločné charakteristické črty, na základe princípu *unum nomen, unum nominatum*. Na túto predstavu nadväzoval mylný predpoklad, že bez jednotného pojmu a primeranej definície nie je možná ani umelecká kritika. Weitz i Kennick však dospeli k záveru, že taký pojem nepotrebuje ani teória, ani kritika, ba nepotrebuje ho ani obyčajný vnímateľ umenia. Preto hľadali cestu k tomu, čo majú umelecké diela spoločné, v *hodnotení* a *vnímaní* umeleckého diela, napríklad v tom, aké city vyvoláva. Dospeli však k záveru, že táto cesta, ktorá je však neschodná z podobných dôvodov, stimulovala rozvoj ďalších teórií. Bohdan Dziemidok uzatvára prvú časť poukázaním na kritickú iniciatívu, ktorú nakoniec antiesencializmus vyvolal, a ilustruje ju štúdiou **Mauricea Mandelbauma**, a stručne a prehľadne podáva pozitívne, ale aj neskôr odmietnuté črty, prípadne obmedzenia tejto teoretickej iniciatívy.

V druhej časti predkladá autor problematiku estetického perceptualizmu, t. j. empirického nasmerovania v americkej analytickej filozofii umenia. Ilustruje ju prehľadnou analýzou a vývojom myšlienok v diele a vplyve **Monroa C. Beardsleyho**, ktorý zdôraznil úlohu bezprostrednej estetickej

skúsenosti s umeleckým dielom. Bez pochopenia úlohy estetickej hodnoty umenia a úlohy, ktorú zohráva skúsenosť s umeleckým dielom, by prístup k umeleckému dielu nebol adekvátny, ba bol by vopred odsúdený na neúspech. Koncepcia vychádza z akcentovania významu širšie ponímanej umeleckej kritiky (do ktorej zahŕňa i jednotlivé umenovedy), voči ktorej sa (v zjednodušenom zmysle) uplatňuje ako metakritika. Názory Monroa C. Beardsleyho dopĺňajú štúdie **Johna Fishera**, **Carolyn Corsmayerovej** a **Guya Sircella**.

V tretej časti sa autor venuje problematike inštitucionálnej teórie umenia, ktorá predpokladá, že podstatu umenia nemožno hľadať v predmetných alebo funkcionálnych črtách umeleckého diela, ale v jeho kontexte, teda v konkrétnej umeleckej praxi alebo vo svete umenia. Svet umenia je teda všeobecným „inštitútom“ umenia, ba vlastne celým systémom umeleckých inštitútov. Hlavnou myšlienkou inštitucionálnej teórie umenia je presvedčenie, že umenie je to, čo sa vo svete umenia považuje za umenie; a umeleckým dielom je to, čomu sa tento štatút priznáva. Hlavným predstaviteľom inštitucionálnej teórie umenia je **George Dickie**, ktorý tradičným koncepciám vyčítal, že sa sústreďovali na také definície umenia, ktoré sa vzťahovali iba na určité obdobia umeleckého vývinu a boli preto poznačené normativizmom. Teória však podľa jeho názoru nesmie rezignovať ani pred antiumením. Každé umelecké dielo je artefaktom, teda dielom človeka, ale zároveň má aj štatút „umeleckosti“, ktorý mu svet umenia prideluje. Dôsledky tejto teórie, ako upozorňuje Dziemidok, prinútili samotného autora v priebehu rokov značne korigovať svoje postoje. Napriek tomu sa inštitucionálna teória umenia prejavila ako teória pomerne jednostranná. Táto problematika je, okrem George Dickieho, ilustrovaná štúdiami **Teda Cohena**, **Marcia Mueldera Eatona** a **Timothy Binkleyho**.

Kniha pochopiteľne predpokladá i ďalšie pokračovanie, prinajmenšom v rovnakom rozsahu. Celkove by jej však vzhľadom na jej poslanie určite neškodili orientačné charakteristiky aspoň najvýznamnejších zo spomenutých amerických estetikov, ktoré by sprístupnili podstatné momenty ich života a diela.

Na záver by som chcel poznamenať, že Dziemidokov prístup, v ktorom pomocou nespočetných otázok a odpovedí odhaľuje zmysluplnosť, viac alebo menej úspešných riešení estetických problémov v teóriách uvedených autorov, umožňuje svojim syntetickým i hodnotiacim pohľadom na danú problematiku vzácné spojenie učebnice s konkrétnymi textami. Dosahuje tým nielen pomerne rýchlu a prehľadnú orientáciu v problematike, ale umožňuje aj osobnú konfrontáciu čitateľa s danými názormi. Je preto v rovnakej miere podnetná pre laika i pre zasvätenca. Výber autorov, i Dziemidokove analýzy, ktoré ich zasadzujú do širšieho kontextu, preto plnia nielen prirodzené teoretické poslanie, ale majú v spomenutých krajinách aj nepopierateľný širší kultúrny dosah.

Oliver Bakoš